

TULUMDA MÜZİKAL ARALIKLAR BAĞLAMINDA SES ÜRETME TEKNİKLERİ**SOUND PRODUCTION TECHNIQUES IN THE CONTEXT OF MUSICAL INTERVALS ON THE TULUM** **Can Karahan***, **Muhammet Hatipoğlu******Öz**

Tulum, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin karakteristik çalgılarından biri olarak tanınmaktadır. Kendine has tınısının yanı sıra, tek ve çoksesli sesleyişe (icraya) uygun tasarlanmış bünyesi, bu yöre müzik kültürünün onda bir yansımasıdır. Onun bu yapısal ve müzikal nitelikleri Doğu Karadeniz yöresine özgü müzik kültürünün barındırdıklarıyla tutarlılık içerisindedir. Tulumdan işitilen melodilerin tek ve iki katmalı bir yapı arz ettiği bilinmektedir. Bu yapıda melodilerin işittirilebilmesi için delikleri aynı frekans değerleri taşıyan perdeleri üreten iki kamışın kullanılması ve bu kamışların deliklerinin sol ve sağ ellerin parmaklarıyla açık ve kapalı tutulması bu bakımdan önem arz etmektedir. Tek katmanlı melodilerin içerdiği melodik aralıklar ile iki katmanlı melodilerin içerdiği melodik ve armonik aralıkların elde edilmesi, her iki kamışın deliklerinin parmaklar ile açık ve kapalı tutulmasına dair yöntemlere tabi olmaktadır. Müziğin unsurları içerisinde yer alan, melodik ve armonik aralıkların işittirilmesi konusunda tulumun iki kamışı üzerinde her iki elin parmaklarıyla gerçekleştirilen edimler bu çalışmanın öznesi mahiyetindedir.

Anahtar Kelimeler: Tulum, Melodik Aralık, Armonik Aralık.

Abstract

The tulum is known as one of the characteristic instruments of the Eastern Black Sea Region. Beyond its distinctive timbre, its structure designed to allow both monophonic and polyphonic performance serves as a reflection of the region's music culture. These structural and musical qualities of the instrument are consistent with the musical culture of the Eastern Black Sea region. It is known that the melodies produced by the tulum exhibit both single-layered and two-layered textures. Within this context, in order for the melodies to be heard, it is important to use two reeds whose holes produce pitches carrying the same frequency values and to keep the holes of these reeds open and closed with the fingers of the left and right hands. Obtaining the melodic intervals contained in single-layered melodies and the melodic and harmonic intervals contained in two-layered melodies is subject to methods related to keeping the holes of each reed open and closed with the fingers. This study focuses on these finger movements, performed on the tulum's two reeds, that make possible the auditory realization of melodic and harmonic intervals—core elements of music.

Keywords: Bagpipes, Melodic Interval, Harmonic Interval.

Araştırma Makalesi / Research Article

Başvuru tarihi / Received: 15 Mart 2025 - Kabul tarihi / Accepted: 24 Haziran 2025

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Türk Müziği Bölümü (Türk Halk Müziği Anasanat Dalı), cankarahan08@gmail.com.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Geleneksel Türk Müziği Yüksek Lisan Programı, hatipoglu53@gmail.com.

1. Giriş

Tulum çalgısını oluşturan belli parçalar bulunmaktadır. Bu parçaların genel itibarla ağızlık (yöresel söyleyişle lülük), tulum (gövde) ve nav adlarıyla anıldığı bilinmektedir. Her bir parça bir amaca hizmet etmek için birbirine eklenerek bir tulumu vücuda getirmektedir. Bu araştırmanın başlığında yer alan “müzikal aralıklar” ifadesi ve onun temsil ettiği bağlam göz önüne alındığında, dikkat kaçınılmaz olarak, özellikle nav kısmının parçalarından olan iki adet kamışa yönelmektedir. Her iki kamışın aynı basamağında ve yan yana bulunan her iki delik, aynı frekans değerinde yani sesteş (unison) sesler üretmektedir. Bu şekilde her bir basamağında ikişerli olmak üzere on adet delik bulunan bu çalgı, tasarım bakımından son derece ilgi çekici bir yapı arz etmektedir. Her bir basamağındaki perdeleri birlikte açık veya kapalı tutulduğunda aynı frekansta sesler üretmeye dönük olarak tasarlanan tulum çalgısının ses verdiği melodilerin işittirdikleri; tasarımın, bu olanaklar ile yetinmemek, sınırlı kalmamak temeli üzerine oturduğunu kanıtlamaktadır.

Onun yaşadığı coğrafya olan Doğu Karadeniz ve bu yörenin müzik kültürünün melodik yapı üzerine inşa olduğu aşikâr bir durumdur. Tulumu tasarlayan veya tasarlayanların ona nefeslerini üfleyerek hediye vermeleri doğal olarak asude bir çaba değildir. Ona, nefes olarak ekilenin, melodi olarak derlendiği bir döngü, kadim geçmişten günümüze değin sürüp gelmektedir. Melodinin yeşermesi ve büyüüp olgunlaşması yalnızca nefes değil, el ve parmak emeği de gerektirmektedir. Tulumun vücuda gelmesi için kullanılan el ve parmaklar, ondan melodi dermek için de işe koşulmaktadır. Melodi dermenin hakkınca yerine getirilebilmesi için el ve parmakların maharetlerini gösterdiği yer özellikle ikiz kamışlar olmaktadır.

Gövdesi nefesle şişirilen ve doldurulan tulumun içerisindeki hava, basınçla bu kamışların içinden akarak suretiyle boşalmaktadır. Bu akış, belli frekans değeri taşıyan seslerin üretilebilmesi için gerekli zemini oluşturmakta veya bir ön koşulu yerine getirmektedir. Basınçla kamışların içerisinden akarak geçen hava, bu kamışlar üzerinde çeşitli yaklaşımlar nezdinde konumlandırılan parmakların bu delikleri açıp kapatması yoluyla havanın akış, yol ve durumunda değişikliklere sebebiyet vermektedir. Gerçekleştirilen parmak hareketleri neticesinde kamışların içerisindeki akış durumu değiştirilen hava aracılığıyla, belli frekans

değerleri taşıyan sesler üretilmektedir. Belli frekans değerlerinin art arda getirilmesiyle de yörenin sesi olan melodiler oluşturulmaktadır. Bu seslerin her biri art arda gelerek bir melodiyi tek katmanlı bir yapı olarak vücuda getirebilmektedir. Art arda ve tek katmalı bir yapıya, dem sesi olarak bir katmanın eş zamanlı eşliği ise Doğu Karadeniz yöresi tulum sesleyiciliğinin açık seçik ayırt edici niteliklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu müzikal dokulu (musical texture) melodik yapıların işittirilmesi için tasarlanmış olan tulumun kamışları ve bu kamışların üzerinde el ve parmakların konumlandırılması bu nazarda son derece önemlidir. Bu nedenle, tulumun iki kamışı üzerinde el ve parmakların konumlandırılması ve bu kamışlardan üretilen seslerin hem art arda, hem de art arda ve eş zamanlı katmanlar oluşturulabilmesi, bu yapısal niteliklerle tabi olarak gerçekleşmektedir. Kamışlar üzerinde belli nitelikler ve nicelikler kapsamlı sergilenen el ve parmak konumlanışları tam da bu gerekçeyle irdelenmektedir. Kamışlar üzerinde bulunan deliklerin açık-kapalı olma durumlarının, el ve parmakların konumlandırılmasıyla bağlantılı ve bağdaşık olma durumuna dair ayrıntıların neler olduğu, bu araştırmanın omurgası mahiyetindedir.

2. Araştırmanın Amacı

Tulum çalgısının benzeri olan çalgılar farklı coğrafyalar, farklı kültürlerde boy göstermektedir. Doğu Karadeniz yöresi kültürü ve bu kültürün bir parçası olan geleneksel müzik kültürünün simgelerinden biri olan tulum ve onu bu yöreye özgü kılan özellikler, onun hem tasarımıyla hem de işittirdikleriyle bağdaşık bir yapı arz etmektedir. Müziğin ve özellikle geleneksel müziğin temel niteliklerinden biri olan melodi ve onun barındırdığı veyahut onu vücuda getiren unsurlar bu araştırma için değer ifade etmektedir. Ayrıca bu unsurları içeren melodileri seslemek için aracı kılınan tulumu vücuda getiren tasarım anlayışına da bu minvalde doğal olarak kayıtsız kalınmamaktadır.

Müzik zamanda belli süreler kapsamlı, art arda ve belli frekans değerleri taşıyarak gelen sesler, belli kıstaslar nezdinde veya yollar tutarak melodiler dokumaktadır. Onların izlediği her bir yol, gelenekte adına hava da denilen, (tabiri caizse) bir havuza dolmaktadır. Yalnız bu nazarda, tulumun işittirdiği melodilerin, iki iz çizgili güzergâhı takiple, “bir havuza” dolan “bir yapı” sergilediği dillendirilebilir veya bu konu hakkında dem vurulabilir. “Dem vurulabilir” ifadesi, bu iki iz çizgili fakat aynı hedefe varan bir güzergâhın, iz çizgilerinden birine, “dem”

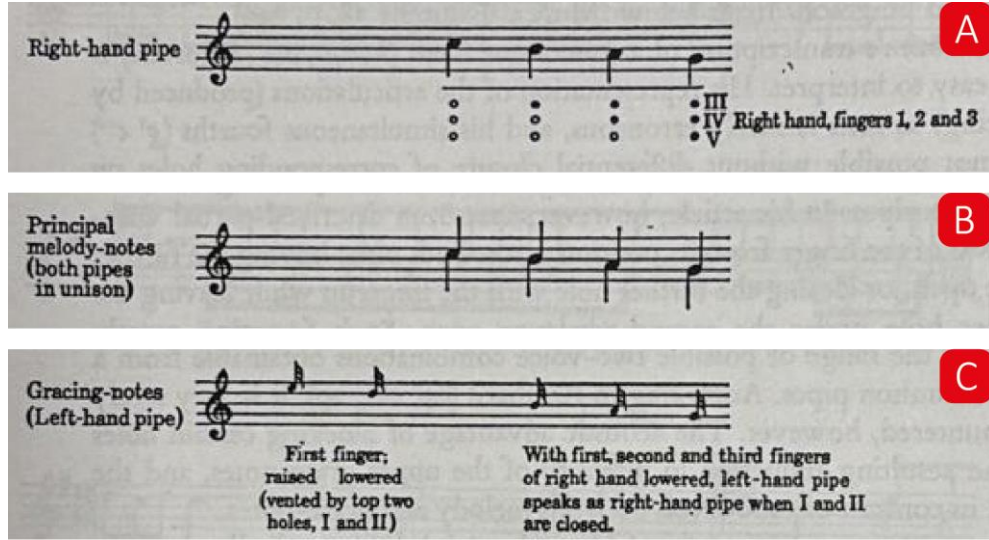
sözcüğüyle ilgi tutarak, açık bir gönderme niteliği taşımaktadır. Her iki çizgi, farklı yollar izlemekle birlikte, teşbihte hata olmaz deyişine sığınılarak, aynı denize veya göle dökülen akarsular gibi, aynı hedefe doğru birlikte hareket etmekte, akmaktadır. Doğu Karadeniz'in sesi olan veya onun sesine bürünen tulumun sesleyiş tarzında özellikle ayırt edilen veya onu benzerlerinden farklı kılan nitelik; onun taşıdığı ikiz kamışların her bir basamağında yan yana konumlandırılmış olan iki deliğin, çeşitli yöntemler nezdinde açık-kapalı tutulmak suretiyle, aynı frekans değeri taşıyan sesleri, eş zamanlı olarak üretmesidir. Parmak basılarak çalınan telli çalgılarda, telin parmak basılmamış durumu, parmak basılarak çalınan telli çalgılarda, tele parmak basmadan ses çıkarmayı belirten terim (Özbek, 1998:5) ifadeleriyle tanımlanan “açık tel ve açık telde” tabirleri konu nezdinde değer taşımaktadır. Kamışların “açık” konumda tutulmak suretiyle, tulum içerisindeki havanın içlerinden geçmesi durumunda onların ürettiği ikises, frekans değerlerinin aynı olmasından dolayı sesteş bir nitelik arz etmektedir. Kamışların her bir basamağında bulunan iki delik birlikte kapatıldığı vakit de aynı frekans değerli sesler elde edilmektedir. Tulumu sıra dışı kılan nitelik, bu ikiz kamışların iki farklı sesi, iki farklı melodik çizgiyi, eş zamanlı olarak duyurma maharetidir. Bu araştırma, bu karakteristik yapıları duyurma bakımından, el ve parmakların aldıkları konum ve durumları müziğin temel unsurlarından biri olan “aralık” zemininde açıklamaktadır.

3. Araştırmanın Önemi

Doğu Karadeniz yöresi müzik kültürüne dair çalgılarının ilk akla gelenlerinin kemençe ve tulum olduğu söyleminin genel kabul gördüğü bilinmektedir. Bu çalgılar ile ses bulan melodilerin iki katmanlı bir karakteristik yapı sunduğu da malûm bir konudur. Christian Ahrens'in, 1975 yılında yayımlanmış olan “Instrumental Music and Polyphony am Shwarzeen Meer” başlıklı makalesi; bu malûm konu için mesnet oluşturan çalışmalardan biri olarak sunulabilir. Ahrens'in makale içeriğinin özellikle “kemençe ve tulum” temeline oturması bu nazarda ayrıca değer taşımaktadır.

Laurence Ernest Rowland Picken'in “Folk Musical Instruments of Turkey” başlıklı kitabından alıntılanan Görsel 1 ve onun sunduğu içerik, bu çalışma indinde son derece önem arz etmektedir. Bu kapsamda, orijinalinden farklı olarak yalnızca A, B ve C harfleriyle nitelendirilip üç kısımlı olarak sunulan görselde; tulumun kamışları, sağ ve sol eller ile parmakların delikleri

açık-kapalı tutma durumlarını belirten, içi dolu ve boş dairesel ve çember şekiller, her iki kamıştan sesteş olarak üretilen sesler ve süsleme sesleri dizeler üzerinde sunulmaktadır. Bu görsel ve sunduğu içerik, tulum ile ses bulan melodiler bağlamının içerdiği tek ve iki katmanlı yapıların oluşturulmasında; el ve parmakların konum ve durumlarını, müzikte aralıklar temelli irdeleme ve açıklama bakımından temel ve öncü bir kaynak, bir esin kaynağı anlamı da taşımaktadır. Mevcut kaynakların içerdiklerinin, yine gelenekten beslenilerek zenginleştirilmesi, derinleştirilmesi ayrıca bu alana dair hem kaynak, hem de mesleki veya özengen nitelikte öğretim materyali sağlama bakımından bu araştırma ve sunduğu içerik manidar görülmektedir.

Görsel 1. Tulum Çalgısında Sağ ve Sol Kamışlarda El ve Parmakların Konumlanışı

Müziğimizin “teksepli” bir yapı arz ettiği konusuna mesnet çıkan ve sayısı bilinmeyen örnekler mevcut olmakla birlikte; iki zurna, kemençe, tulum, çimon, kaval, bağlama, argun-argul (zambır) gibi çalgılardan işitilen melodilerin genel itibarla iki katmanlı yapısı, bu görüşü “kadük” kılmaktadır. Tulum çalgısıyla seslenilen havaların genel itibarla iki katmanlı yapısının inşasında, izlenilen veya tutulan yol ve yollar, el ve parmakların iki kamış üzerinde işleyişini, Muzaffer Sarısözen’in de vurguladığı üzere, işaret etmektedir. Konuya dair ayrıntılara vakıf olunması gibi bir hedefe ulaşmak ve bu ayrıntıların ilgili görseller aracılığıyla sunumu bu nazarda önem arz etmektedir.

4. Yöntem

Bilimsel olarak nitelenen çalışmalarda genel itibarla literatür taramak, ilk adım mahiyeti taşımaktadır. Bu bakımdan ilgili kaynaklardan bu nazarda bazı örnekleri belirtmek gereklilik arz etmektedir. Sadi Yaver Ataman'ın, Türk Folklor Araştırmaları Dergisinde 1951 yılında yayımlanmış olan "Türk Halk Müziğinde Çokseslilik I-II-III" başlıklı makaleleri; İhsan Hincer'in yine aynı derginin 1969 yılında yayımlanmış olan 12. Cildinde "Tulum ve Bir Tulum Çalıcısı Remzi Bekâr" başlıklı makalesi; Laurence Picken'in 1954 yılında yayımlanmış olan "Instrumental Polyphonic Folk Music in Asia Minor" başlıklı kitabı; Muzaffer Sarısözen'in 1942 yılında Güzel San'atlar Dergisinde "Kaval, Tulum, Çifte" başlığıyla yayımlanmış olan makalesi ve Laurence Ernest Rowland Picken'in "Folk Musical Instruments of Turkey" başlıklı kitabı, Cem Yazıcı'nın "Tulum Çalgısının Popülerleşmesi Sürecinde Yeni İcra Teknikleri ve Ortamlarının Oluşması" başlıklı yüksek lisans tezi, Oğuz Yılmaz'ın "Rize Çamlıhemşin Bölgesinde Görülen Tulum Çalgısının Yapısal ve İcrasal Özellikleri" başlıklı yüksek lisans tezi bu kapsamda son derece değerli araştırmalar olarak sunulabilir. Adı geçen araştırmalarda tulum ve onun müziği hakkında yapılan açıklamalara kaynaklık eden bu kültürün yaşatıcı ve aktarıcılarının bıraktıkları, bu makale için de ayrı bir değer ifade etmektedir.

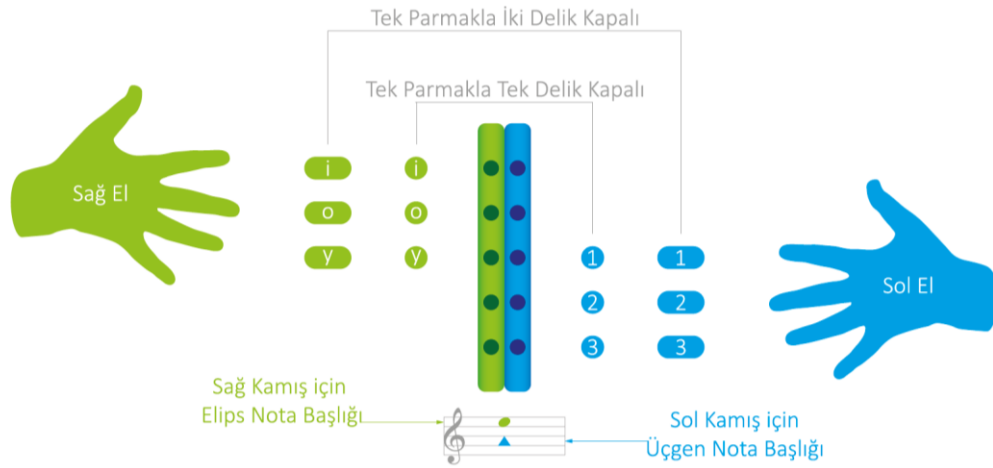
Yazılı kaynaklar dışında ve tulum ve onun ile Doğu Karadeniz yöresi müzik kültürünü yaşatan sesleyiciler ve onların tulumdan işittirdikleri ve bu işitilenlerin konuya dair içerdiği unsurlar doğal olarak bu çerçevede yer almaktadır. Mustafa Kurkut, Ali Osman Arıcı, Aydınoglu Ahmet, Sabit Karaman, Ali Çamkerten, Mustafa Çamkerten, Ahmet Çamkerten, Ahmet Çakır, Varol Taşer, Remzi Bekâr gibi nice ustaların tulumla üflenen nefesi, nesilden nesile yöre müzik kültürünü oluşturan havalara kalıcılığı solumaktadır ([http 1](#), [http 2](#), [http 3](#), [http 4](#)). Adları ifade olunsun veya olunmasın, onların ses verdikleri ve sesledikleri bu kültüre dair örneklerin müzik ve onu oluşturan temel unsurlar ile bağdaşıklığı söz konusudur. Ustaların tulum ile sesledikleri melodilerin barındırdığı frekans değerlerinin hem art arda, hem de art arda ve eş zamanlı olarak duyulması, müzikte aralık adıyla çağırılan unsuru işaret etmektedir. Ve bu ustaların bu aralıkları seslemek için kamışların deliklerini belli parmak hareketleri neticesinde açık veya kapalı duruma getirme biçimlerinin, desenlerinin, kalıplarının tespiti ve ilgili görseller aracılığıyla sunumu yoluna gidilmektedir. "Daima büyük bir intizam içinde yapılan parmak değiştirmeler, bu basit

müzik aletini polifoni bakımından pek zenginleştirir. Yapılışında ünisondan başka ses işitilmesine ihtimal verilemeyen tulumdan tespit ettiğimiz ikili, üçlü, dörtlü ve beşli aralık taşıyan çiftseslilik hep bu parmak değiştirmelerin neticesidir” (Sarisözen, 1942:107). Doğu Karadeniz’in tulumcuları, her iki kamışı sesteş bir yapı arz eden bu çalgının sınırlı olanaklar sunduğu izlenimini; ona verdikleri nefesi, ikiz kamışların üzerinde ustalıklı dans ettirdikleri parmaklarıyla “hava” kılarak boşa çıkarmaktadır.

Muzaffer Sarisözen’in “Kaval, Tulum, Çifte” başlıklı makalesinde sunduğu tespitler, bu çalışmanın pusulası mahiyetindedir. Tulumun navı üzerinde konumlandırılmış ve aynı basamakta olup, her ikisi aynı perdeleri üreten kamışlardan çoksesli mahiyette melodiler, dolayısıyla müzik işittirmek, yine Sarisözen’in tabiriyle “hep bu parmak değiştirmelerin neticesidir”. Bu araştırma, bahsi geçen bu parmak değiştirmelerinin müzikte aralıklar kapsamlı tespiti konusunda, görsel-işitsel kaynakları yani dokümanları irdeleyerek, verileri tek perde ve iki perde üreten parmak konum ve durumlarına dair genel başlıklar altında açıklamaktadır. Sesteş perdeler üreten tüm parmak konum ve durumları bu nazarda ilgili çizimler aracılığıyla sergilenmektedir. Bir perdeye eş zamanlı olarak eşlik, yarenlik eden diğer perdeler ve onların üretilmesi için parmakların aldığı konum ve durumlar da ilgili çizimler üzerinden aktarılmaktadır. Bu yolla, Sarisözen’in hayranlıkla belirttiği ve sesleyicilerin parmak değiştirme edimlerine zemin teşkil eden bu olasılıklar belli başlıklar temelinde açıklanmaktadır. Böylelikle, belli nitelikleri nazarında ve belli başlıklar altında kümelenen el ve parmaklar ile gerçekleştirilen edimler, tek ve ikises üretme bakımından aldıkları konum ve durumların oluşturduğu örüntüler, desenler ilgili çizimler nezdinde görünür kılınmaktadır. Tulumda, ses üretmede el ve parmakların konumlandırılmasında iki ana yol söz konusudur. Ustalık seviyesi sesleyiciliği işaret eden ve yörede kaynaklı adıyla belirtilen uygulamalar bağlamı yolun bir tarafını nitelemektedir. Diğer tarafıysa, kaynaklı adıyla anılan bu uygulamalar kümesine kaynaklık eden ve bu uygulamalar ile bir nevi yansıma mahiyetinde bağlantılı ve temel sözcüğüyle nitelenebilecek olan bağlam olarak kurgulanmaktadır.

4.1. Kamışlar, Eller, Parmakların Simgelenmesi ve Seslerin Dizekte Gösterimi

Bahsi geçen bu görünürlüğün sağlanması için tulumun iki kamışı ve o kamışların üzerindeki beşer delik ve bu delikleri belli konum ve durumlarda açık-kapalı bırakan parmaklar, belli işaretçiler aracılığıyla simgelenmektedir. Bu işaretler ve onlara simgeleme konusunda yüklenen anlamların hem iletilebilmesi, hem de onların yer aldığı görsellerin anlamlandırılabilmesi bir ön bilgilendirmeyi gerektirmektedir.

Görsel 2. Yapısal ve Sesleyişe Dair Unsurlar

Görsel 2’de sunulan içerik, dinleyen ve izleyenin görüşü odaklı düzenlenmiştir. Sesleyenin, dinleyenin karşısında konumlandığı varsayımıyla hazırlanan bu görselin içerdiği öğelerin yeşil ve mavi renklerde sunumu, Doğu Karadeniz yöresine bir gönderme niteliğindedir. Bu bakımdan sesleyenin sağ eli ve parmakları yörenin yeşil doğasına, sol eli ve parmakları da denizine bir öykünme olarak sunulmaktadır. Sağ elin parmaklarının simgelenmesinde harfler, sol elin parmaklarının simgelenmesinde ise rakamlar kullanılmaktadır. Sağ el işaret parmağı “i”, orta parmağı “o” ve yüzük parmağı “y” harfleriyle gösterilmektedir. Sol el işaret parmağı için “1”, orta parmağı için “2” ve yüzük parmağı için “3” rakamları simge olarak kullanılmaktadır. Yeşil ve mavi renkte daire şekli içerisinde belirtilen harf ve rakamlar parmak uçlarıyla bir kamışın deliğinin kapatılmasını göstermektedir. Parmağın ucundan ilk boğuma kadar olan kısmını niteleyen yine yeşil ve mavi renklerde eliptik şekillerin içerisinde belirtilen harf ve rakamlar da her iki kamışın iki deliğinin tek parmak kullanılarak kapatılacağı bilgisini vermektedir. Her iki

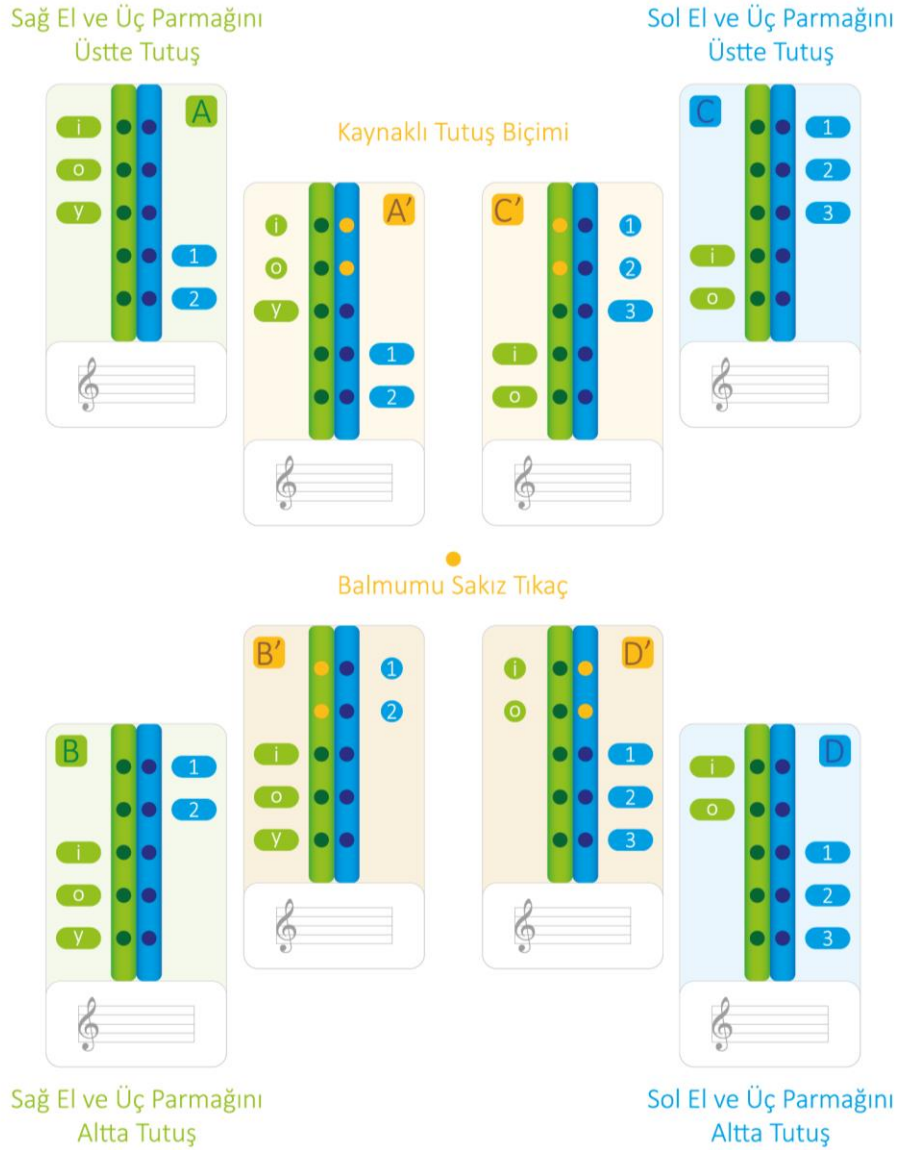
kamıştan elde edilen frekans değerlerinin sol açkısı eşliğinde dizekte gösterimi konusunda da yeşil ve mavi renkler, elips ve üçgen şekilleri aracılığıyla kullanılmaktadır. Dizekte, sağ kamışın sesleri, yeşil renkte elips nota başlığıyla; sol kamışın sesleri ise mavi renkte üçgen nota başlığıyla gösterilmektedir.

4.2. El ve Parmakların Kamışlar Üzerinde Konumlandırılması

Tulumda, sağ ve sol el parmaklarının, kamışlar üzerinde yer alan delikler üzerinde konumlandırılması konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, “sağ el üstte-sağ el altta” ve “sol el üstte-sol el altta” gibi ifadeler kullanılmak suretiyle vurgulanmaktadır. Hem sağ ve sol el, hem de bu ellerin parmaklarının kamışlar üzerinde konumlandırılması, ilgili çizimler ve bu çizimlere iliştilen işaretler aracılığıyla sunulmaktadır. El ve parmakların bu konumları, kamışlardan melodik ve armonik niteliklerde aralıkların üretilmesi bakımından belirleyici bir nitelik arz etmektedir. Bu nedenle el ve parmakların konum ve durumlarına dair tüm olasılıklar doğal olarak değer taşımaktadır. Ellerin, dolayısıyla parmakların, üstte ve altta konumlandırılması, kamışlardan tek veya çok perde üretilmesine dair gerçekleştirilen edimler bağlamıyla iç içe, mündemiç bir yapı arz etmektedir.

El ve parmakların konumlandırılması hakkında dört adet “temel” tipin tespiti yapılmış ve bu tespitle ortaya konulan konum veya tutuş biçimleri ilgili çizimler vasıtasıyla da görsel olarak sunulmuştur. Bu nazarda, bu tutuş biçimlerinin her biri için bir harf atanmış ve ilgili çizimler bu harfler ile nitelenerek belirtilmiştir. Bu bakımdan, sağ ve sol ellerin “üstte” ve “altta” konumlandırıldığı dört tutuş biçimine dair görseller A, B, C ve D harfleri iliştilirilerek aktarılmıştır.

Bu harflerin simgelediği tutuş biçimlerinin her birinin “kaynaklı” sözcüğüyle tabir olunan ve ikisesli nitelikte sesleyişi, muntazaman olanaklı kılan bir tipi daha bulunmaktadır. A, B, C, D harfleriyle belirtilen tutuş biçimleriyle ilişkili yalnız bu tipin dışında uygulamalar barındıran, kaynaklı tutuş tarzının içerdği dört temel konumlanış ise A', B', C', D' gibi harfler ile nitelenerek sunulmaktadır. Muzaffer Sarısözen'in belirttiği gibi, melodik yapıların içerdği ve belli müzikal aralıkları eş zamanlı olarak duyurmada yetkin sesleyiş tarzının üst seviye ustalık gerektirdiği tespitine mesnet çıkan el ve parmak edimleri, yöre ustalarınca kaynaklı adı ile anılmaktadır.

Görsel 3. Kaynaksız ve Kaynaklı Tutuşlar Nazarında El ve Parmakların Konumlanışı

Yörenin usta sesleyicilerinin ağız birliği ettiği konulardan biri, bu sesleyiş tarzının ustalık gerektirdiğidir. Süleyman Serin (Çamlıhemşin), Şükrü PARLAK (Pazar), Ömer İNCE (Ardeşen), Eray AKMAN bu fikri taşıyan ve beyan eden usta isimler arasında yer almaktadır. Görsel 3’de, sağ ve sol el parmaklarının kamışlar üzerinde alt-aşağı ve üst-yukarı yönlü olarak konumlandırılışı sunulmaktadır.

Görselde sunulan her bir çizim, el ve parmakların kamışlar üzerinde konumlandırılması bakımından ayrıntılar barındırmaktadır. Bu görsel kapsamında sunulan tutuş biçimleri, her iki elin parmaklarının iki veya üçünün, beş sayı toplamını sağlayacak denli kullanımını gerektirmektedir. Her iki kamışın üzerindeki deliklerin karşılıklı olarak sayısıyla bu durum tutarlılık arz etmektedir. Bu kapsamda sunulan tutuş biçimlerinin tümünde, sağ elin üç parmağına, sol elin iki parmağı ya da sol elin üç parmağına, sağ elin iki parmağının eşliği söz konusudur. Bu nedenle, her bir tutuş biçimi beş sayı toplamını 3+2 veya 2+3 dizilimiyle sağlamaktadır. Her iki dizilimin de yansıma simetrik bir görünüm arz ederek beş sayı toplamını verdiği görülmektedir. Her iki elin serçe parmağının, istisna dâhilinde dahi kullanımına dair herhangi bir belge ve gözlem bu araştırma nezdinde mevcut değildir.

Görsel 3'de, A harfiyle sunulan çizimde, sağ elin üç parmağı (işaret, orta, yüzük) üstte; sol elin iki parmağı (işaret, orta) altta olacak şekilde konumlandırılmaktadır. Sağ el ve parmaklarının üçünün üstte, sol el parmaklarının ikisinin altta konum aldığı bu tutuş biçiminde, beş sayı toplamının, 3 + 2 dizilimiyle sağlandığı görülmektedir.

Görsel 3'de sunulan B çizimi, A çiziminin yatay (horizontal) bir yansıması niteliğindedir. Şöyle ki, A çiziminde üstte konumlandırılan sağ el parmaklarının, B çiziminde altta konumlandırıldığı görülmektedir. Yine A çizimindeki yeri altta olan sol el parmakları B çiziminde üstte konumlandırılmaktadır. Bu çizimde de görüldüğü üzere, tutuşa, sol el işaret ve orta parmağı dâhil olmaktadır.

A ve B çizimleri hakkında genel bir değerlendirme yapılacak olunursa, her iki çizimde de sağ elin üç, sol elin iki parmağı tutuşa katılmaktadır. A tutuş tipinde sağ el üç parmağı ile üstte, sol el iki parmağıyla altta konumlanmaktadır. B tutuş tipinde parmakların durumunda bir değişiklik yapılmaksızın, ellerin konumu yer değiştirmektedir. Bu durumuyla A ve B çizimleri, belirtildiği üzere, birbiriyle yatay yansıma simetrik bir görünüm arz etmektedir.

Görsel 3'de sunulan C çiziminin içeriği, A çizimiyle dikey (vertical) bakımdan yansıma simetrik bir yapı sergilemektedir. A çiziminde olduğu gibi C çiziminde üstte üç, altta iki parmak konumlandırılmaktadır. Ayrıca kamışlar da karşılıklı ve yatay bakımdan yansıma simetrik konum arz etmektedir.

Görsel 3'de D çiziminin, C çiziminin düşey bir yansıma simetriği olduğu görülmektedir. C çiziminde üstte konumlanan sol el parmakları, D çiziminde altta yer almaktadır. Aynı şekilde, C çiziminde altta konumlanmış olan sağ el parmakları, D çiziminde üstte konumlanmak suretiyle de yer değiştirmektedir.

C ve D çizimleri de, tıpkı A ve B çizimlerinde olduğu gibi yatay yansıma simetrik bir yapı sergilemektedir. C çiziminde sol elin işaret, orta ve yüzük parmakları üstte, sağ elin işaret ve orta parmakları altta konum almaktadır. D çiziminde ise sağ ve sol el parmaklarının karşılıklı yer değiştirdiği görülmektedir.

A ve C çizimlerinin düşey nitelikte birer yansıma simetrik yapı oluşturması, B ve D çizimleri nazarında da gerçekleşmektedir. Bu çizimlerin her birinde sağ ve sol el parmaklarının birbiriyle karşılıklı yer değiştirdiği tespit olunmaktadır. A çiziminde üstte konumlandırılan sağ el işaret, orta ve yüzük parmakları, C çiziminde sol elin aynı parmaklarıyla eşleşmektedir. Yine A çiziminde altta konum alan sol el işaret ve orta parmakları C çiziminde sağ el parmaklarıyla eşleşmektedir. B ve D çizimlerinde de her iki elin parmaklarının karşılıklı eşleştikleri görülmektedir.

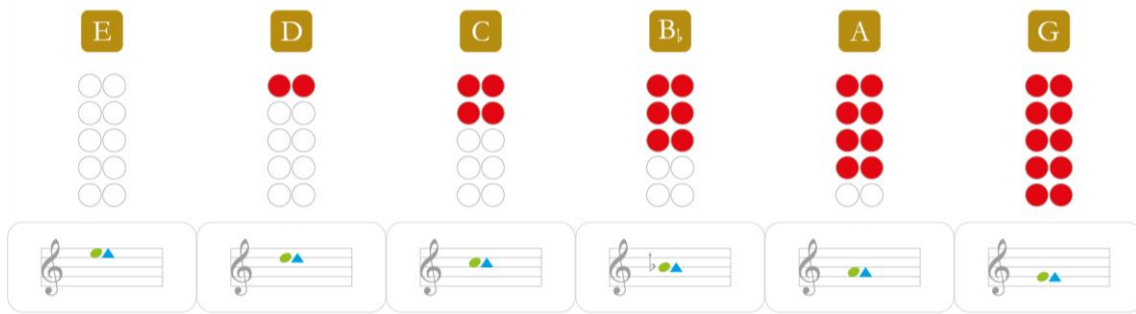
A, B, C ve D çizimlerinde sunulan parmakların konumlanışlarının üçe-iki veya ikiye-üç eşleşmeli olarak nitelenmesi olanaklı görülmektedir. A ve C çizimlerinin 3+2 dizilimli; B ve D çizimlerininse 2+3 dizilimli bir yapı arz ettiği anlaşılmaktadır. Parmakların bu eşleşmeler nazarında konumlandırılması da dikey yansıma simetrik bir yapının varlığına emare olmaktadır. A, B, C ve D çizimlerinde, her bir kamışın "aynı frekans değerini üreten" deliklerinin sadece bir parmağın ucundan ilk boğuma kadar olan kısmı ile kapatılma durumu, karakteristik bir yapı arz etmektedir.

El ve parmakların bu tarz konumlanışını çeşitlendiren bir uygulama bulunmaktadır. Nav üzerinde konumlandırılmış olan her iki kamışın yalnız birinin, üstteki iki deliğinin balmumundan yapılan sakız tıkaç ile kapatılmasıyla meydana getirilen ve A, B, C ve D çizimlerinin, A', B', C' ve D' şeklinde simgelenen ve bir nevi tekrarı mahiyetinde olan bu uygulama, yöredeki tulum sesleyiciliğinin karakteristik bir yönünü yansıtmaktadır. Bu sesleyiş biçimi, tek katmanlı bir melodik yapıya, gelenekte "dem sesi" denilen bir katmanın eş zamanlı eşlik etmesi temeline

oturmaktadır. Müzikte “aralık” adıyla çağırılan, hem “melodik”, hem de “armonik” terimlerini, adının önüne almak suretiyle belli niteliklerini aşikâr eden bu temel unsurlar; tulumun sesinden işitilen yöre melodilerinin baskın bir yönü olmaktadır.

4.3. Melodik Aralık Üretmede Deliklerin (Perde) Açık-Kapalı Olma Durumları

Tulumda, belirtildiği üzere tek katmalı melodiler seslemek, belli frekans değerlerinde sesler üretmeyi gerektirmektedir. Her iki kamışın üzerinde açılmış olan beşer adet delik bu frekansları üretmektedir. Bu kamışlardan elde edilen frekansların oluşturduğu ses aralığı büyük altılı olarak tabir olunan bir alanı kapsamaktadır. Bu alanda yer alan perdelerin her biri alfabetik olarak tizden peste doğru belirtilecek olunursa; E (mi), D (re), C (do), B₁ (pestleşmiş si), A (la), G (sol) gibi bir dizilim meydana gelmektedir. Bu dizilimi oluşturan veya bu dizilimde tizlik pestlik durumuna göre yer tutan perdeler verilen nota adları, onların standart (diyapazon) frekans değerleriyle tutarlılık arz etmeyebilmektedir. Kamışlardan elde edilen frekans değerlerinin ne olduğuna bakılmaksızın belirtilen adlar kullanılmaktadır. Bu nazarda kamışlardan elde edilen frekans değerlerinin ne olduğuna bakılmaksızın onların adlandırılması ve dizekte gösterimi konusunda bilindik bir yol tutulmaktadır.

Görsel 4. Tekses Üretmede Kamış Deliklerinin Açık-Kapalı Oluşu

Görsel 4’de, tulumda tekses üretme bakımından, kamışlar üzerinde yer alan deliklerin açık veya kapalı olma durumları sunulmaktadır. E harfiyle belirtilen çizim mi sesini üretmek için deliklerin açık kapalı olma durumunu göstermektedir. Bu çizime göre kamışlar üzerindeki deliklerin tümü açık durumdadır. Mi notasını alfabetik olarak işaret eden E harfi ve onun nitelediği çizim üzerinden konu hakkında bazı ayrıntılar açıklanabilir. E notasını üretmek için bu

çizimde tüm deliklerin açık bırakılma gereği sunulmakla birlikte, birinci sırada yer alan perdeler dışında tüm perdelerin etkisiz eleman durumu söz konusudur. Birinci basamaktaki her iki perde açık bırakılmak koşuluyla, diğer tüm perdelerin açık veya kapalı oluşunun, bu sesi üretmeye herhangi bir engel teşkil etmediği önemle belirtilmelidir. Tulum çalgısında bu sesi elde etmek için sabit uygulama bu şekildedir.

Aynı görselde D harfiyle sunulan çizim, bu harfin simgelediği ve dizekte dördüncü çizginin üzerine yazılan re notasının sesletilmesi bakımından deliklerin durumu hakkında bilgi vermektedir. Üstten alta doğru beş basamak halinde ikişerli olarak konumlandırılmış deliklerin birinci sırasında yer alan deliklerin her ikisi, genel itibarla sağ veya sol elin işaret parmaklarından birisi kullanılarak kapatılmak suretiyle bu nota sesletilmektedir. Önemli olan konu, birinci sıradaki ikiz deliklerin ikisinin de bir parmak ile kapatılmasıdır. Üç, dört ve beşinci basamaktaki deliklerin açık ya da kapalı olmasının D notasının değişmesine herhangi bir etkisi söz konusu değildir.

C harfiyle nitelenerek sunulan çizim, dizekte bu nazarda üçüncü boşluğa yazılan do notasının sesletilmesi konusuna açıklık getirmektedir. Beş basamak halinde ikiz bir yapıda konumlandırılmış olan deliklerin birinci ve ikinci sırada olanları, sağ veya sol elin işaret ve orta parmaklarından herhangi ikisiyle kapatılarak bu nota sesletilmektedir. Dördüncü ve beşinci basamakta yer alan ikiz deliklerin açık veya kapalı olmasının bu notanın değiştirilmesine herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.

B harfiyle nitelenerek sunulan çizim, istisnai bir durum oluşturmaktadır. Bu harfin yanına iliştilen “φ” işareti, bu bakımdan önem arz etmektedir. C ve A sesleri arasında bir frekans değerini simgeleyen bu işaret dışında seçeneklerin kullanıldığı belirtilmelidir. Özellikle halk müziği kapsamında yer alan örneklerin nota yazımında “w” işaretinin bu perdeyi belirtmek amaçlı kullanımı söz konusudur. Ayrıca sanat müziği olarak ifade edilen bağlam kapsamında yer alan örneklerde bu perde “q” işaretiyle simgelenmektedir. Her üç işaret, ilgili eserlerin frekans dağılımı nezdinde, aşağı yukarı veya eşit yaklaşık olarak birbirine yakın değerleri simgelemektedir. Tulumun kamışları üzerinde birinci, ikinci ve üçüncü basamakta yer alan delikler, sağ ve sol elin parmaklarından herhangi üçü ile kapatılarak, bu perde kapsamlı

frekanslar üretilmektedir. Bu sesin işittirilmesi için her iki elin parmakları farklı şekillerde kullanılabilir. Sağ elin işaret ve orta parmağının üstte, sol elin işaret parmağının üçüncü basamakta konumlandırılarak kullanılması bu nazarda seçeneklerden biri olmaktadır. Sağ elin işaret, orta ve yüzük parmaklarının üstte konum alması da bu seçeneklerden biridir. Bu uygulamayla yansıma simetrik bir görünüm arz eden diğer bir konumlanış da sol elin işaret ve orta parmağının üstte, sağ elin işaret parmağının üçüncü basamakta konumlandırılmasıyla sağlanmaktadır. Sol elin işaret, orta ve yüzük parmaklarının üstte konum alması da ayrıca bir seçenek olarak belirlemektedir. Beşinci basamakta yer alan deliklerin açık veya kapalı oluşunun bu sesi değiştirmeye herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.

A harfiyle sunulan çizimde, dizekte ikinci boşluğa yazılan la notasının nasıl sesletileceği açıklanmaktadır. Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü basamakta yer alan delikler hangi elin üstte veya altta olduğuna bakılmaksızın her iki elin işaret ve orta parmakları kullanılarak kapatılmaktadır. Sol elin işaret, orta ve yüzük parmakları üstte sağ elin işaret parmağı altta olacak şekilde konumlanış bu bakımdan bir seçenektir. Bu uygulama ile yansıma simetrik bir görünüm ortaya çıkartan tutuş biçiminde sağ elin işaret, orta ve yüzük parmakları üstte, sol elin işaret parmağı altta konumlanmaktadır. İlk dört basamak dışında herhangi bir deliğin kapatılması, la notasının sesletilmesi bakımından mümkün olmayan bir uygulama anlamı taşımaktadır.

G harfiyle nitelenerek sunulan çizim, E harfiyle sunulan çizimin zıddı bir görünüm arz etmektedir. Çünkü E çiziminde tüm delikler açık, G çizimindeyse tüm delikler kapalı konumdadır.

4.4. Armonik Aralık Üretmede Deliklerin (Perde) Açık-Kapalı Olma Durumları

Armonik sözcüğüyle tabir olunan müzikal aralıkların üretilmesi Görsel 2'de sunulan çizimler ile bağdaşık bir yapı arz etmektedir. Bu görselde sunulan ve ikiz kamışlar ve onların üzerinde konumlandırılmış olan deliklerin, kapalı ve açık konumda kullanılmaları konusunda her iki el ve dolayısıyla parmakların konumlanışı; armonik aralıkların tulumda üretilmesi bakımından bu bağdaşıklığın bazı ayrıntılarını içermektedir. “Kaynaklı” sözcüğüyle tabir olunan bu konumlanış biçiminde, “sağ veya sol kamışlardan herhangi birinin ilk iki basamağında yer alan

delikler” kapalı tutulmaktadır. Bunun için balmumu malzemeden yapılmış olan ve deliklerin her birini kapatacak miktarda sakız kullanılmaktadır. Sakız tıkaçların tıkadığı veya kapalı konumda tuttuğu delikler vasıtasıyla, adına “kaynaklı” denilen ve sürekli ikises üreten bir sesleyiş tarzını olanaklı kılan bu konumlanış, yörede bir ustalık emaresi olarak kabul edilmektedir. Kaynaklı tabiriyle ifade olunan sesleyiş biçiminde el ve parmakların ikiz kamışlar üzerinde konumlanışlarına dair seçenekler Görsel 5’de belirtildiği gibidir. Bu tutuş biçimini nitelemek için kullanılan adın, horona sonradan dâhil olunması veya tulumun belli deliklerinin kapatılmak suretiyle o delikler ile kamışların bütünlüğünün sağlanmış olmasından kaynaklandığı görüşü yörede hâkim bir nitelik arz etmektedir. Sesleyiş sırasında bu sesleyiş tarzına geçilecek anı, usta sesleyiciler ile horon oynayanların karşılıklı duygu durumu yani coşkunluk veya kendinden geçme hali belirlemektedir.

4.5. “Kaynaklı” Tutuş Bağlamında Armonik Aralıklar

Görsel 5’de, kaynaklı olarak nitelenen tutuş konumları kapsamında, ikiz kamışların deliklerinin açık-kapalı olma durumlarına göre ürettikleri müzikal aralıklar sunulmaktadır. İlk satırda sunulan çizimlerin ikili olarak ifade edilen ve farklı frekans değerlerini bünyesinde taşıyan aralıklar ve onların hangi el ve parmak konumları işler kılınarak elde edildiği gösterilmektedir. B harfiyle nitelenerek sunulan çizimlerin dizeklerinin, “D-E” ve “G-A” notalarını içerdiği görülmektedir. Bu notaların her bir çizim için dizekteki konumları farklılık arz etse de müzikal bakımdan “büyük ikili aralığı” oluşturmaktadır. Küçük sıfatı ile nitelenen müzikal aralık, tulumun ikiz kamışlarından elde edilememektedir. İkili sıfatıyla nitelenen müzikal aralıklar satırında yer alan tiplerden biri, N harfi ile nitelenen nötr aralıklardır. Bu aralık tipi, ne küçük ne de büyük sıfatının kullanımına olanak tanımayan frekans değerlerinde, melodik veya armonik olarak tınlayan aralıklardır. İkiz kamışlar üzerinde konumlandırılmış deliklerin üçüncü basamağı bu bağlama dair frekans değerinin elde edilmesi bakımından önem arz etmektedir. Yine bu satırda sunulan çizimlerin içerdiği dizekler üzerinde belirtilen “Bφ-C” ve “Bφ-A” notaları nezdinde, “nötr ikili” olarak adlandırılan kalıp için iki parmak konumlanış deseninin bulunduğu anlaşılmaktadır.

				2'li Müzikal Aralıklar Satırı
				3'lü Müzikal Aralıklar Satırı
				4'lü Müzikal Aralıklar Satırı
				5'li Müzikal Aralıklar Satırı
				6'lı Müzikal Aralık Satırı

Görsel 5. Kaynaklı Tutuşta İkises Üretme

Üçlü müzikal aralıklar satırında yer alan K harfi, “küçük” sıfatını simgelenmektedir. Ve bu harf ile nitelenen çizimde dizekte mevcut olan “A-C” notaları, müzikte “küçük üçlü” olarak belirten aralığı göstermektedir. İkiz kamışların, kaynaklı tutuş durumunda küçük üçlü aralığı ürettiği tek parmak konumlanış deseni bu şekildedir. Üçlüler satırında yer alan ve N harfiyle nitelenen çizimlerde nötr aralıklar ve onların nasıl elde edileceğine dair parmak konumlanış desenleri gösterilmektedir. Sunulan çizimlerin içerdiği dizelerde yer alan “Bφ-D” ve “G-Bφ” nota eşleşmeleri ve bu notaların eş zamanlı olarak sesletilmesi bakımından işe koşulan parmak konumlanış desenlerinin iki seçenekli bir yapı arz ettiği görülmektedir. Ayrıca, nötr olarak nitelenen aralıkları elde etmek için ikiz kamışların üçüncü basamağının kapsama dâhil edildiği görülmektedir. Yine bu satırda yer alan aralıklardan birinin büyük sıfatını niteleyen B harfiyle sunulduğu görülmektedir. Bu aralığı, bu kapsamda elde etmek adına kullanılan bir parmak konumlanış deseni bulunmaktadır. Altılı aralık kapsamlı ses sağasına sahip olan tulum çalgısında büyük üçlü aralık, ilgili çizimin içerdiği dizekte belirtildiği üzere, “C-E” notalarının eş zamanlı olarak sesletilmesiyle duyurulmaktadır.

Dörtlü sıfatıyla nitelenen satırda sunulan T harfi, “tam” anlamında kullanılmaktadır. Bu satırda “tam” dörtlü olarak adlandırılan aralığa dair iki tip ve bu iki tipin sesletilmesi bakımından kullanılan iki parmak konumlanış deseni sunulmaktadır. Tulumun ikiz kamışlarından, parmakların iki farklı desen oluşturacak denli kullanılması suretiyle dizelerde belirtilen “G-C” ve “A-D” nota eşleşmeleriyle eş zamanlı olarak üretilen armonik aralıklar “tam dörtlü” adıyla çağırılmaktadır. Bu nota eşleşmelerinin art arda seletilmesi durumunda müzikal çokseslilikte “paralellik” adıyla anılan bir tip, “dörtlü” tabanında işitilmektedir. Aynı satırda N harfiyle ilişkilendirilerek sunulan nötr dörtlü aralığı için kullanılan parmak konumlanış deseni aracılığıyla dizekte belirtilen “Bφ-E” nota eşleşmeleri armonik olarak sesletilmektedir.

Beşli müzikal aralıklar satırında iki çizim sunulması, bu aralık tipi için bu konu nezdinde iki parmak konumlanışının bulunduğu emare olmaktadır. Bu satırda sunulan çizimleri nitелеmek maksadıyla kullanılan T harfi, dörtlü satırındaki anlamını bu nazarda da taşımaktadır. Kapsamın içeriğini sergileyen çizimlerde yer verilen dizelerde “A-E” ve “G-D” nota eşleşmeleri görülmektedir. Bu eşleşmelerin her biri için tayin edilmiş olan parmak konumlanış desenleri aracılığıyla bu notalar eş zamanlı olarak sesletilmek suretiyle, beşli müzikal aralıklar elde

edilmektedir. Her iki desenin art arda sesletilmesi, “beşli” tabanlı bir “paralellik” meydana getirmektedir.

Tulumun parçalarından biri olan ikiz kamışların ses alanı, bilindiği üzere büyük altılı aralık kapsamındadır. Bu ses sahası, alfabetik olarak tizden peste doğru E, D, C, B, A ve G notalarıyla simgelenen frekansları içermektedir. B harfinin yine “büyük” anlamında kullanıldığı “altılı” müzikal aralık satırında, sadece bir parmak konumlanış desenine gönderme yapan ve tulumun ses alanının sınırlarını da çizen “G-E” notaları eş zamanlı olarak sesletilerek “büyük altılı” aralık elde edilmektedir.

4.6. Temel Tutuş Bağlamında Armonik Aralıklar

Görsel 6’de, temel olarak nitelenen tutuş konumları kapsamında ikiz kamışların deliklerinin açık-kapalı olma durumları ve bu durumlar nazarında oluşturan müzikal aralıklar aktarılmaktadır. Bu tutuş biçiminde, kaynaklı tutuş biçiminde olduğu gibi, kamışlara dışarıdan, parmaklar dışında, (sakız tıkaç) herhangi bir müdahale söz konusu değildir. İkiz kamışların açık-kapalı olma durumları yalnız iki elin parmakları kullanılarak sağlanmaktadır.

İkili aralıklar satırında üç adet büyük ve iki adet nötr aralık ve bu aralıkların hangi parmak konumlanışları vasıtasıyla üretildiği ilgili çizimler üzerinden sunulmaktadır. Büyük ikili olarak adlandırılan aralıklara uyan nota eşleşmeleri “D-E”, “C-D” ve A-G” şeklinde dizelerde sunulmaktadır. Nötr ikili oluşturan nota eşleşmeleri ise “B ϕ -C” ve “B ϕ -A” şeklinde gerçekleşmektedir. Tulum çalgısında büyük veya nötr yapıda aralıklar için sunulan örnekler, tüm mevcudu temsil etmektedir.

Üçlü müzikal aralıklar satırında, küçük, nötr ve büyük sıfatlarının üç tipi nitelediği görülmektedir. Küçük sıfatıyla nitelenen ve “A-C” notalarının eşleşmesiyle oluşan bu üçlü aralığın tulumda bir eşi veya başka perde eşleşmeleri nazarında elde edileni bulunmamaktadır. Kaynaklı tutuş kapsamında da bu aralık, aynı perde eşleşmeleri üzerinden elde edilmektedir.

	2'li Müzikal Aralıklar Satırı
	3'lü Müzikal Aralıklar Satırı
	4'lü Müzikal Aralıklar Satırı
	5'li Müzikal Aralıklar Satırı
	6'lı Müzikal Aralık Satırı

Görsel 6. Kaynaksız Tutuşta İkises Üretme

Nötr sıfatıyla nitelenen ikili aralık için “G-B ϕ ” ve “B ϕ -D” nota eşleşmeleri örnek teşkil etmektedir. Her iki eşleşmede B ϕ notasının bir kesişim alanı veya ortak eleman iş görüsü sergilediği farkedilmektedir. Nötr sıfatı ile nitelenen tüm aralıkları meydana getiren eşleşmelere bu notanın dâhil olduğu gözlenmektedir.

Dörtlü müzikal aralıklar satırında üç konumlanış tipi bulunmaktadır. Bu üç tip art arda sesletildiği vakit “dörtlü” aralık zemininde bir “paralellik” meydana gelmektedir. Nötr dörtlü aralık bu nazarda tam dörtlü aralıklar ile örtüşmemektedir. Bu uyum konusundaki farklılık, tam ve nötr dörtlü aralıkların içerdiği frekans değerlerinin birbirine oranındaki farktan kaynaklanmaktadır.

Beşli aralık satırında, beşli aralık oluşturan iki konumlanış tipi sunulmaktadır. Tam sıfatıyla nitelenen bu aralıklar da art arda sesletildiğinde paralel beşli yürüyüş elde edilmektedir.

Altılı aralık satırında sunulan örnek, belirtildiği üzere tulum çalgısının ses alanını armonik aralık kapsamında göstermektedir.

5. Sonuç

Tulum çalgısında nav üzerinde konumlandırılmış olan ikiz kamışların her birinin beş deliği bulunmaktadır. Nav üzerinde yan yana konumlandırılan kamışların delikleri de yan yana ve ikişer delik bir basamak oluşturacak denli konumlandırılmaktadır. Bu yan yana ve ikisi bir basamak oluşturan delikler aynı frekans değerlerinde ses üretmektedir. Bu şekilde yan yana ve beş adet basamak oluşturan on delik mevcuttur. Bu her bir basamakta ve iki ayrı kamış üzerinde yan yana bir basamak oluşturacak denli konumlandırılmış ikişer delikten, tizden peste doğru sırasıyla E, D, C, B, A ve G alfabetik notalar ile simgelenen sesler elde edilmektedir. İki kamışın her bir basamağındaki deliklerden tizden peste doğru elde edilen bu sesteş (ünison) dizge; tek katmanlı melodik yapıları meydana getiren ve her biri belli frekans değeri taşıyan sesleri sergilemektedir. Bilindiği üzere, tek katmanlı melodik yapıları meydana getiren ve her biri belli frekans değeri taşıyan seslerin art ardılığı, müzikte “melodik” tabiriyle nitelenen aralıkları işaret

etmektedir. İki koristin bir ninniye eş zamanlı olarak sesleyişi, bir tulumun iki kamışıyla sağlanabilmektedir. Bir melodi, iki korist veya iki kamış aracılığıyla sesteş olarak sesletilebilmektedir. İki farklı bünye, art arda, yalnız bir melodik çizgi oluşturan frekansları seslemek suretiyle, tek katmanlı bir yapı meydana getirmektedir. Tulum çalgısının tek sesli bir yapı oluşturmaya bu şekilde örneklendirilerek açıklanabilir.

Aynı şekilde, iki koristin, iki farklı melodik çizgi oluşturacak denli bir ninniye seslemesi, kaynaklı ve temel olarak adlandırılan tutuşlar kapsamında (tabi ki tulumun kamışlarının sunduğu sınırlar gözetilerek) mümkün olmaktadır. Bu tutuş tipleri iki katmanlı dahası iki farklı melodik çizgi içeren müzikal yapıları oluşturmayı olanaklı kılmaktadır. Bu durum, farklı frekans değeri taşıyan seslerin, eş zamanlı olarak tınlaması anlamına gelmektedir. Müzikte “armonik” niteliğiyle işaret edilen aralıklar, bu yapısal niteliği yansıtmaktadır.

Tulum ile ses bulan melodiler, içerdikleri melodik ve armonik aralıklar kapsamlı incelenebilir. Özellikle, iki katmanlı yapı arz eden melodiler ve onları seslemek için hangi parmak konum ve durumlarının nasıl işler kılındığı konusu araştırılmaya değer görülmektedir. Bu araştırma, bu kapsamda yapılması olası çalışmalar için gerekli ve yeterli verileri içermektedir. Hem tulum, hem de yöre müzik kültürüne dair nitelikli kaynakların sağlanması konusunda gösterilen her çaba değerli görülmektedir.

Kaynakça

Sarısozen, M. (1942). “Kaval, Tulum, Çifte”, *Güzel San’atlar Dergisi*, Ankara: MEB Yayınları, Sayı 4, s.107.

Özbek, M. (1998). *Türk Halk Müziği El Kitabı I Terimler Sözlüğü*, Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 171, s.5.

Ahrens, C. (1977). “*Instrumental Music and Polyphony am Shwarzeen Meer*”, Ankara, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, III. Cilt, Halk Müziği-Oyun-Eğlence, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:20, Seminer, Kongre Bildirileri Serisi: 5, Ankara Üniversitesi Basımevi.

Picken, L., (1975). *Folk Musical Instruments of Turkey*, London, Oxford University Press.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. Tulum Çalgısında Sağ ve Sol Kamışlarda El ve Parmakların Konumlanışı. Picken, L. (1975). "Folk Musical Instruments of Turkey", London: Oxford University Press, s.535.

Görsel 2. Yapısal ve Sesleyiş Dair Unsurlar. Yazarlar tarafından Adobe İllustrator'da çizilmiştir.

Görsel 3. Kaynaksız ve Kaynaklı Tutuşlar Nazarında El ve Parmakların Konumlanışı. Yazarlar tarafından Adobe İllustrator'da çizilmiştir.

Görsel 4. Tekses Üretmede Kamışların Deliklerinin Açık-Kapalı Oluşu. Yazarlar tarafından Adobe İllustrator'da çizilmiştir.

Görsel 5. Kaynaklı Tutuşta İkises Üretme. Yazarlar tarafından Adobe İllustrator'da çizilmiştir.

Görsel 6. Kaynaksız Tutuşta İkises Üretme. Yazarlar tarafından Adobe İllustrator'da çizilmiştir.